

Віктор Михайлович Нагаєв,

доктор педагогічних наук, професор Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва, м. Харків

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ-МЕНЕДЖЕРІВ В УМОВАХ ТЕХНОЛОГІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

Обґрунтовується педагогічна модель розвитку професійної компетентності фахівців-менеджерів в умовах функціонального управління навчально-творчою діяльністю студентів. Аналізуються результати впровадження у навчальний процес дворівневої педагогічної технології управління розвитком професійної компетентності майбутніх керівних кадрів.

***Ключові слова:** професійна компетентність, професійна підготовка, педагогічна технологія управління розвитком професійної компетентності, навчально-творча діяльність.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Підготовка висококваліфікованих фахівців-менеджерів, здатних творчо вирішувати складні проблеми сьогодення, розглядається як один з вирішальних важелів подолання економічної кризи в Україні та виходу економіки держави на рівень високорозвинутих країн світу. У національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ ст. зазначено, що одним із найважливіших завдань розвитку освітньої сфери є кадрове забезпечення галузей народного господарства шляхом ефективної професійної підготовки громадян [11]. Зокрема, передбачається вирішення складних завдань, що пов'язані з реформуванням системи освіти України і підготовкою висококваліфікованих, творчо обдарованих управлінських кадрів. Передусім, це стосується удосконалення державних стандартів вищої освіти, розробки та впровадження інноваційних педагогічних технологій, оновлення змісту освіти, дидактичних методів, форм та засобів, які сприятимуть розвитку професійних та творчих здібностей фахівців-менеджерів відповідно до потреб економіки України [1].

Сучасні вимоги ринку праці до професійної підготовленості фахівців-менеджерів зростають залежно від темпів оновлення видів продукції, обладнання і технологічних процесів, умов праці. У зв'язку з цим підвищуються вимоги до професійної компетентності, гнучкості спеціалістів, їхньої багатогранності та здатності до динамічної трансформації. Такі фахівці повинні володіти комплексом професійних знань, умінь та навичок, що відповідають інтенсифікації виробництва, передовим досягненням науки і техніки. Вони мають бути здатними творчо вирішувати сучасні проблеми, брати на себе роль лідера, вести за собою інших. Наведені вище вимоги зумовлюють необхідність формування у майбутніх керівних кадрів досвіду професійної діяльності в системі їх фахової підготовки. Однак, наявний процес підготовки управлінських кадрів не забезпечує високого рівня сформованості професійного досвіду майбутніх фахівців і, як наслідок, адекватного рівня готовності до професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Для визначення компонентної структури професійної компетентності майбутніх фахівців-менеджерів розглянемо інтегральну характеристику змісту педагогічної діяльності – професійну компетентність. Компетентність – це об'єктивна категорія, яка фіксує суспільно визнаний комплекс певного рівня знань, умінь, навичок, ставлень тощо, які можна застосовувати в широкій сфері діяльності людини. Професійна компетентність включає такі якості як: організаційно-управлінська культура, педагогічна культура, економічна культура, культура наукової діяльності, правова культура, досвід організації педагогічної діяльності та ін. [13]. Кожна з цих груп спирається на цілком конкретні за змістом первинні якості. О.А. Грішнова поєднує професійну компетентність з поняттям «кваліфікація працівника», яку визначає як сукупність загальної і спеціальної професійної освіти людини; необхідних знань, умінь, практичних навичок та соціального досвіду для виконання у даних організаційних умовах певних видів діяльності визначеної складності [5, с. 93].

Аналізуючи результати досліджень інституту діагностики здібностей до управління (Німеччина), Г. Борман сформував систему найважливіших професійних якостей менеджера. Основні з них: розумові здібності (творче мислення, аналітичність розуму, здатність давати оцінку); соціальна адаптивність (комунікабельність, сила переконання, наполегливість, уміння співпрацювати в колективі); ставлення до працівників (зацікавленість, формування мотивації до праці, надійність, уміння спілкуватися); ставлення до роботи (ініціативність у прийнятті рішень, здібності до планування та прогнозування, вміння організувати і контролювати, сприйняття нового) [3]. Підтверджуючи останнє, І. Гавриш та П. Лузан доводять необхідність розвитку у сучасних фахівців інноваційних навичок [4; 8]. Готовність до інноваційної діяльності авторами розглядається як передумова досягнення високого рівня професійного досвіду і, як наслідок, професійної компетентності управлінських кадрів.

Однією з основних причин загострення проблеми ефективного розвитку професійної компетентності майбутніх менеджерів є недосконалість дидактичного складника підготовки фахівців, зокрема, при організації навчального процесу недостатньо враховуються особливості психології молоді, вплив активних методів навчання на розвиток творчої особистості тощо. За цих умов педагогічна система вищого навчального закладу має адекватно реагувати на соціальне замовлення, сприяти активізації навчально-творчої діяльності (НТД) студентів і формуванню на цій основі професійної компетентності фахівця-менеджера [8; 9; 12; 13].

Відповідний напрям професійної підготовки тісно пов'язаний з проблемою технологізації управління розвитком професійної компетентності менеджерів, яка має вирішуватися на основі системного підходу з розробкою інноваційних педагогічних технологій і дидактичних засобів [2; 5-7]. Педагогічна наука і практика ніколи не стояли осторонь розв'язання проблеми підвищення ефективності підготовки фахівців, однак, в умовах інтенсифікації навчально-виховного процесу постало питання розробки педагогічної

технології управління розвитком професійної компетентності (ПК) майбутніх фахівців-менеджерів. Незважаючи на досить вагомні результати наукових пошуків у галузі технологізації розвитку ПК майбутніх управлінських кадрів, вони не набули ознак цілісного системного узагальнення. Насамперед, поза увагою дослідників залишилися важливі теоретико-методологічні та методичні аспекти організації навчально-творчої діяльності студентів у процесі їх фахової підготовки.

Мета статті полягає в удосконаленні процесу фахової підготовки менеджерів на основі впровадження дворівневої педагогічної технології управління розвитком їхньої професійної компетентності на макро- та макрорівні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним з основних критеріїв ефективного розвитку професійної компетентності майбутніх фахівців-менеджерів має стати управлінський підхід на основі керуючої ролі викладача і самоуправління студента під впливом функцій планування, організації, мотивації та контролю [14; 16]. Формування і змістовне наповнення цих функцій визначається педагогічним впливом викладача, концепцією навчальної роботи і відповідним методичним забезпеченням. Управлінський підхід у педагогічній системі визначає активну роль суб'єктів педагогічного процесу – викладачів і студентів. Викладач має організувати умови ефективної навчально-творчої діяльності, створивши творче освітнє середовище, а студент відповідно до індивідуальних потреб, інтересів і мотивів – спланувати особистісну стратегію такої діяльності (рисунок).

Запропонований підхід базується на впровадженні управлінських функцій в освітнє середовище, реалізації системи креативної підготовки кадрів, високому рівні інформаційного забезпечення і технологізації навчального процесу. Метою його впровадження є підвищення творчої активності студентів на всіх етапах навчальної діяльності, реалізація їх регулярної наукової роботи, та систематичної практичної підготовки, що позитивно позначається на якісних показниках освітньої діяльності і сприяє формуванню професійної

компетентності майбутнього фахівця управлінської сфери. Виходячи з цього, для підготовки управлінських кадрів пропонуємо запровадити у навчальний процес інноваційну педагогічну технологію управління розвитком професійної компетентності майбутніх фахівців-менеджерів [9; 10].

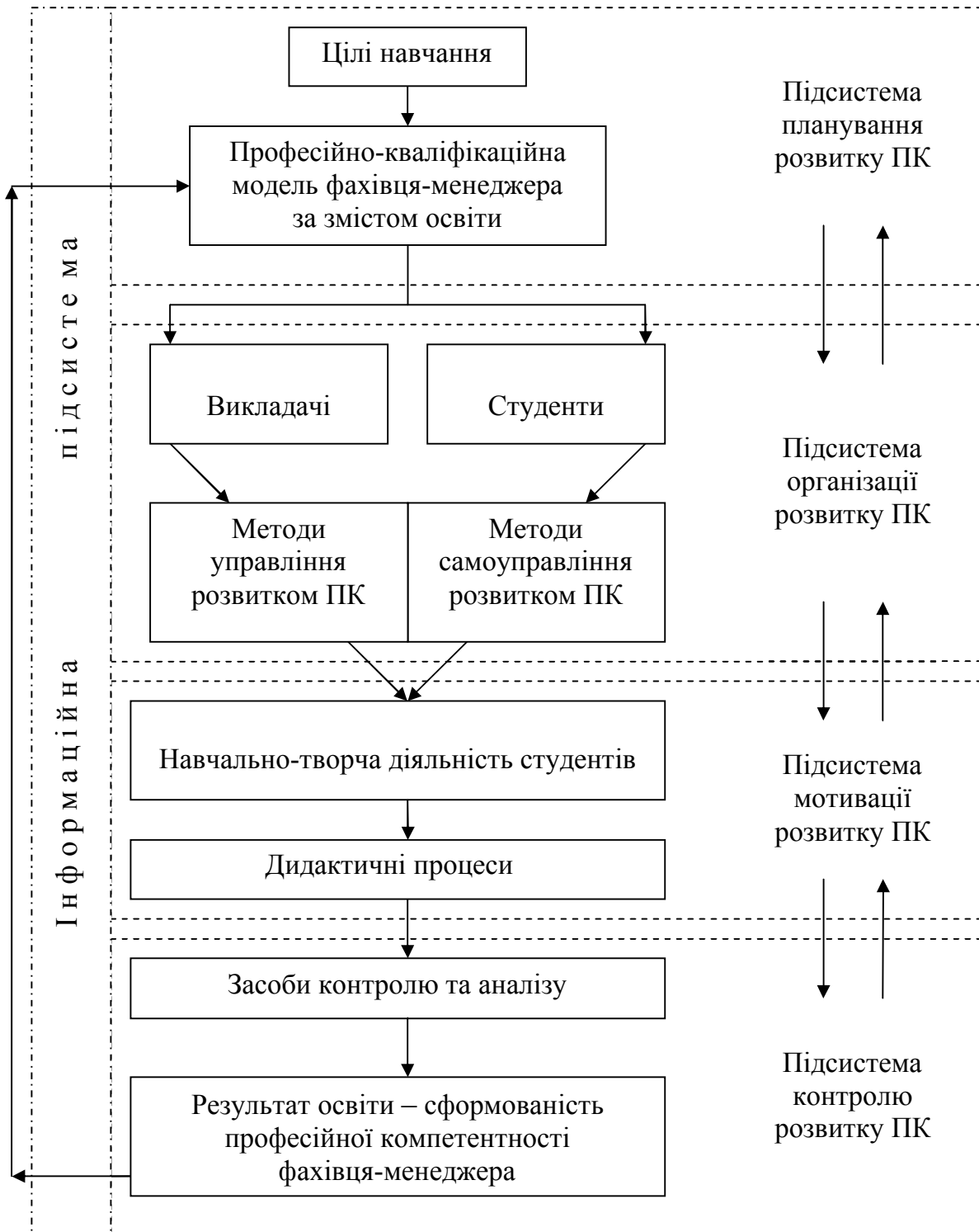

Рисунок – Педагогічна модель розвитку професійної компетентності фахівців-менеджерів в умовах функціонального управління навчально-творчою діяльністю студентів

Аналіз теоретичних джерел [2; 10; 15] дозволив визначити цілісну функціональну структуру педагогічної технології як сукупність таких компонентів: концептуальна основа; змістовна частина навчання з цільовою програмою; процесуальний блок, що реалізує технологічний процес досягнення результату; мотиваційний складник, що включає відповідні методи, форми та засоби, через які здійснюється вплив на мотиваційну поведінку особистості; діагностична частина, що включає оцінку одержаних результатів, їх співвідношення з поставленою метою і завданнями. Наведені структурні компоненти мають містити управлінський складник, який їх об'єднує та дозволяє досягти мети – розвитку професійної компетентності майбутніх фахівців.

Враховуючи вищевикладене, висновуємо, що педагогічній технології властиві як змістовні (цілі навчання, зміст навчального матеріалу), так і процесуально-управлінські складники (методи, форми та засоби навчання і управління НТД). На основі цих теоретичних позицій визначено структурні компоненти педагогічної технології управління розвитком професійної компетентності майбутніх фахівців-менеджерів: цілі управління НТД; засоби управління НТД; засоби педагогічної взаємодії викладача і студента; процес управління НТД за технологічними етапами реалізації функцій мотивації, планування, організації, контролю, аналізу та регулювання; результат управління НТД.

На підґрунті аналізу функціональної структури педагогічного процесу за технологічним підходом запропоновано дворівневу (макро- та мікрорівні) педагогічну технологію управління розвитком професійної компетентності (ПТУРПК) фахівців-менеджерів, яка являє собою цілісну систему взаємопов'язаних технологічних етапів (мотиваційно-орієнтувальний, планувально-цільовий, перетворювальний, діагностичний), що визначають функціональний вплив на НТД студентів засобами управління, співуправління та самоуправління і в єдності забезпечують формування професійної компетентності фахівців управлінської сфери.

Дворівнева ПТУРПК реалізується на основі поетапної моделі управління. На макрорівні (етапи: мотиваційно-орієнтувальний; планувально-творчий; організаційно-перетворювальний; творчого саморозвитку) педагогічна технологія передбачає творче зростання майбутніх управлінських кадрів упродовж навчання до рівня їхньої професійної компетентності. Мікротехнологія в єдності мотиваційно-орієнтувального, планувально-творчого, креативно-розвивального, рефлексивно-творчого етапів є інваріантом організації навчально-творчої діяльності студентів на заняттях, що забезпечує набуття ними професійного досвіду. Мотиваційно-орієнтувальний етап ставить за мету створення дієвої системи спонукання студента до НТД на основі його ціннісної орієнтації щодо самоуправління розвитком професійної компетентності. Планувально-творчий етап передбачає розробку індивідуальної цільової програми професійного розвитку студентів. Організаційно-перетворювальний (креативно-розвивальний) етап здійснює формування навичок продуктивної самоорганізації. На етапі творчого саморозвитку (рефлексивно-творчому) основними функціями управління є контрольна-аналітична та регулювальна. При цьому системоутворювальним фактором виступає спілкування та комунікація між суб'єктами; передбачається оцінка та аналіз як освітнього, так і управлінського результату – сформованості навичок самоконтролю та самоаналізу НТД на основі рефлексивного підходу.

Ефективне функціонування дворівневої ПТУРПК можливе за умов підвищення рівня управління самостійною та індивідуальною роботою студентів через відповідне мотиваційне забезпечення, планування стратегії самоорганізації НТД, а також упровадження системи зворотного зв'язку та функцій саморефлексії. Реалізація моделі розвитку професійної компетентності майбутніх фахівців-менеджерів передбачає такі організаційні компоненти: створення викладачем системи навчально-методичного забезпечення управління НТД студентів; самоуправління НТД студентів; діалоговий зв'язок в системах: «викладач-студент» та «студент-студент»; контроль і самоконтроль результатів навчально-творчої роботи.

Важливою складовою даної технології є дотримання принципу оптимізації застосування форм і методів навчання, які покликані забезпечувати високу зацікавленість і активність студентів у процесі формування професійних якостей майбутніх менеджерів. Одним з основних методів активізації творчої діяльності у навчальному процесі запропоновано ігровий метод з використанням дидактичних, імітаційних і ділових ігор, рольового моделювання виробничих ситуацій, дебатних турнірів тощо. У процесі ігрового методу студенти відпрацьовують навички колективної взаємодії, вміння приймати рішення за певними обмеженнями (часу, інформації тощо), формують професійний досвід. Спираючись на результати досліджень впливу активних методів навчання на формування професійних навичок фахівців, розроблено та запроваджено у навчальний процес моделі дидактичних ігор, які активізують НТД у контексті професійної підготовки фахівців-менеджерів. Процес гри подано як дидактичну мікросистему розвитку професійної компетентності, яка технологічно реалізує етапи ПТУРПК від мотиваційно-орієнтувального до професійного саморозвитку. Запропонована система поетапного контролю професійного розвитку на основі ігрового методу діє на етапах вхідного, поточного, проміжного, підсумкового та відстроченого контролю. Відповідно етапів дворівневої ПУТРПК, спроектовано комплекс дидактичних ігрових форм та засобів контролю, спрямований на здійснення переходу від педагогічного контролю до самоконтролю професійного розвитку з боку студента.

Реалізація ПУТРПК на макрорівні передбачає активне використання у навчально-виховному процесі таких організаційних форм управління навчально-творчою діяльністю, як методологічні семінари, освітні студії, наукові громадські організації. Важливою педагогічною умовою активізації процесу розвитку професійної компетентності майбутніх фахівців-менеджерів є стимулювання студентів до співуправління та самоуправління і формування на цій основі наукового, професійного та соціального досвіду. З цією метою створено громадську організацію «Науковий центр дидактики менеджмент-

освіти», яка є осередком апробації педагогічних новацій в контексті розвитку професійної компетентності фахівців.

Результати експериментальної роботи засвідчили підвищення рівня сформованості компонентів професійної компетентності майбутніх фахівців-менеджерів. Наприклад, у середньому відзначено підвищення: професійної компетентності майбутніх фахівців-менеджерів (визначається коефіцієнтом професійної компетентності (КПК) – на 25 %; рівня сформованості професійного досвіду (СПД) – на 20,3 %; успішності – на 9,6 %; міцності знань – на 16,2 %; умотивованості НТД – на 15,6 %; продуктивності навчання – на 28,8 % [10]. Оцінюючи креативні та оргдіяльнісні якості, викладачі засвідчили значно ширший діапазон їх рівня розвитку у студентів експериментальних груп. Наприклад, планувальна діяльність студентів експериментальних груп характеризувалася вміннями розробляти і коригувати індивідуальну стратегію самоуправління НТД із визначенням ієрархії цілей досягнення освітнього результату. При цьому студенти контрольних груп, частіше всього, обмежувалися лише вибором мети індивідуального завдання та напяму її реалізації.

Педагогічні експерименти довели, що при організації навчального процесу за дворівневою ПТУРПК кількість творчих контактів і консультацій викладачів зі студентами в експериментальних групах зростала у порівнянні з контрольними більше ніж у два рази. При цьому висока активність навчально-творчої діяльності студентів виявлялася відразу після представлення викладачами технологічної картки-пам'ятку вивчення дисципліни і не згасала до останніх занять, що у підсумку позитивно впливало на кінцевий результат – формування професійної компетентності фахівця.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Результатами контрольного етапу експерименту підтверджено наявність високого рівня сформованості професійної компетентності студентів експериментальних груп. Запропонована дворівнева педагогічна технологія забезпечує технологізацію розвитку професійної

компетентності майбутніх фахівців-менеджерів від репродуктивних рівнів до продуктивних і творчих. При цьому забезпечується перехід від прямого управління до співуправління та самоуправління розвитком професійної компетентності студентів.

Для запровадження дворівневої ПТУРПК у навчальний процес необхідно дотримуватися таких організаційно-педагогічних умов. На мікрорівні: створення дієвої системи мотиваційного забезпечення НТД студентів; визначення цілей розвитку професійної компетентності фахівців і розробка професійних навчальних програм; обґрунтування дидактичних методів, форм та засобів управління розвитком ПК; підготовка науково-методичного забезпечення; організація творчого освітнього середовища; моніторинг якості підготовки фахівців-менеджерів відповідно цільової функції. На макрорівні дворівнева ПТУРПК передбачає активне використання у навчально-виховному процесі таких організаційних форм НТД, як методологічні семінари, освітні студії, наукові громадські організації тощо.

Для ефективно організації дворівневої ПТУРПК потрібно забезпечити оптимальне співвідношення централізації та децентралізації управлінського впливу, створити таку структуру педагогічної системи, за якої студенти матимуть можливість самостійно надавати ідеї щодо удосконалення організації навчального процесу. Для цього педагогічний вплив забезпечується прямим та зворотнім зв'язком і діє на принципах педагогіки співробітництва.

Список використаної літератури

1. Бакіров, В. С. На шляху до нової парадигми університетської освіти / В. С. Бакіров. // Новий колегіум. – №. 1, 2007. – С. 15–18.
2. Беспалько, В. П. Слагаемые педагогической технологии / В. П. Беспалько. – М. : Педагогика, 1989. – 192 с.
3. Борман, Г. Менеджмент / Борман Г., Вороніна Л., Федерман М. – Гамбург, 1995. – 765 с.
4. Гавриш, И. В. Формирование теоретической готовности к инновационной деятельности как одно из условий педагогического творчества / И. В. Гавриш //

Творческая самореализация личности в контексте профессионально-педагогической культуры : матер. Всерос. научн.-практ. конф. – Белгород : БелГУ, 2001. – С. 85-88.

5. Грішнова, О. А. Людський капітал: Формування в системі освіти і професійної підготовки / О. А. Грішнова. – К. : Знання, 2001. – 254 с.

6. Лазарев, М. І. Полісистемне моделювання змісту технологій навчання загальноінженерних дисциплін : монографія / М. І. Лазарев. – Х. : Вид-во НФаУ, 2003. – 356 с.

7. Лузан, П. Г. Теорія професійної підготовки спеціалістів / П. Г. Лузан, П. М. Решетник, Н. С. Журавська. – К.: Вид-во НАУ, 2003. – 130 с.

8. Нагаєв, В. М. Дидактичні основи формування творчої особистості аграрного менеджера в умовах Болонського процесу / В. М. Нагаєв : Монографія. – Х. : Принтдизайн, 2006. – 536 с.

9. Нагаєв, В. М. Дидактичні засади впровадження дворівневої педагогічної технології управління навчально-творчою діяльністю студентів вищих навчальних аграрних закладів : Монографія. – Х. : Колегіум, 2012. – 217 с.

10. Овчарук, О.В. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : «К.І.С.2, 2004. – 112 с.

11. Свистун, В. І. Управлінська компетентність фахівців-аграрників: сучасні тенденції та основні напрями формування / В. І. Свистун // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2005. – № 2. – С. 103–110.

12. Талызина, Н. Ф. Управление процессом усвоения знаний / Н. Ф. Талызина. – М. : Изд-во МГУ, 1975. – 344 с.

13. Шоев, Н.Н. Вариативные воспитательно-образовательные технологии и инновационные модели обучения в высшей школе. – Душанбе: «Ирфон», 2005. – 310 с.

14. Якунин, В. А. Обучение как процесс управления: Психологические аспекты / В. А. Якунин. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1988. – 160 с.

Стаття надійшла до редакції 4.11.2015

Нагаєв В. М. Развитие профессиональной компетентности специалистов-менеджеров в условиях технологизации учебно-творческой деятельности студентов

Обосновывается педагогическая модель развития профессиональной компетентности специалистов-менеджеров в условиях функционального управления учебно-творческой деятельностью студентов. Анализируются

результаты внедрения в учебный процесс двухуровневой педагогической технологии управления развитием профессиональной компетентности будущих руководящих кадров.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, профессиональная подготовка, педагогическая технология управления развитием профессиональной компетентности, учебно-творческая деятельность.

Nagaev V. M. Development of specialists-managers' professional competence under the conditions of students' educational-creative activity technification

The pedagogical model of specialists-managers' professional competence development under the conditions of students' creative educational activity functional control has been substantiated. The results of implementation of the two-tier educational technology of future managerial personnel professional competence development management into the educational process have been analysed.

The results of the control phase of the experiment confirmed high level of experimental group students' professional competence. The suggested two-tier educational technology provides technification of future managerial personnel professional competence development from the reproductive levels to productive and creative ones. Furthermore, a transition from direct control to joint and autonomous control of students' professional competence development is ensured.

In order to implement the two-tier educational technology of professional competence development management into the educational process it is necessary to keep to the following organizational and pedagogic conditions. At the micro-level: creation of effective system of motivational support of students' creative educational activity; setting of the goals for specialists' professional competence development and elaboration of professionally oriented curricula; substantiation of didactic methods, forms and means of professional competence development control; working out of academic and methodical support; arranging creative educational environment; monitoring of specialists-managers' training quality according to their professional functioning. At the macro-level the two-tier educational technology of professional competence development management includes wide use of such organizational forms of creative educational activity as methodological seminars, educational studios, scientific and public organizations, etc.

In order to effectively provide the two-tier educational technology of professional competence development management it is necessary to guarantee optimal correlation of centralization and decentralization of the managerial impact, to create such a structure of pedagogical system where students will have the autonomy of suggesting the ideas concerning the improvement of educational process organization. For this purpose the pedagogical impact includes direct and indirect feedback and functions on the basis of collaboration pedagogy.

Keywords: professional competence, professional training, educational technology of professional competence development management, creative educational activity.